

Δ' Επεισόδιο Στίχοι 1500-1592

Τα εμπόδια τελειώνουν-οι ήρωες έτοιμοι για το ταξίδι της επιστροφής



Το τέταρτο επεισόδιο της «Ελένης» είναι σύντομο, καθώς αποτελεί μία και μοναδική σκηνή. Ξεκινάει και εξελίσσεται μέσα σε ένα κλίμα αισιοδοξίας. Η πρωταγωνίστρια του έργου, βγαίνοντας στη σκηνή πριν από την εμφάνιση του Θεοκλύμενου, δηλώνει στο Χορό της τραγωδίας ότι όλα πλέον βαίνουν σύμφωνα με το σχέδιο, ότι υπάρχει ετοιμότητα και αποφασιστικότητα για την τελική του φάση, για τη δράση που πρόκειται να επακολουθήσει. Ο αρχικός αυτός λόγος της Ελένης προς το Χορό λειτουργεί ως ένας σύντομος σύνδεσμος με όσα προηγήθηκαν και δεν παρουσιάστηκαν στη σκηνή. Η κυριότερη πληροφορία που λαμβάνει ο θεατής είναι η πλήρης «μεταμόρφωση» του Μενέλαου. Στη θέση του κουρελοφορεμένου ναυαγού βρίσκεται τώρα ένας ανανεωμένος πολεμιστής, που -αφού κατάφερε να συνέλθει- τώρα είναι οπλισμένος και πανέτοιμος να αναλάβει αποφασιστική δράση.

Η Ελένη ζητάει και την τελευταία βοήθεια που μπορεί να δώσει ο Χορός στην επιχείρηση της απόδρασης που ξεκινά: να κρατήσει μέχρι τέλους το μυστικό από τον αιγύπτιο βασιλιά κι έτσι να λειτουργήσει και πάλι ως πιστός και αφοσιωμένος βοηθός και συνεργάτης της στον αγώνα για την αποκατάστασή της. Ο στόχος αυτός θα επιτευχθεί, επειδή ο Χορός σε ολόκληρο το έργο βρίσκεται σε στενό σύνδεσμο με την πρωταγωνίστρια. Η Ελένη τονώνει ακόμη περισσότερο αυτό το δεσμό, με την υπόσχεση-δέσμευσή της ότι αμέσως μετά τη διάσωσή της θα φροντίσει με κάθε τρόπο για τη διάσωση και τον επαναπατρισμό από την Αίγυπτο των Ελληνίδων που αποτελούν το Χορό.



Αμέσως μετά, στη σκηνή εμφανίζονται ο Θεοκλύμενος με μεγάλη συνοδεία δούλων που μεταφέρουν τις προσφορές για την υποτιθέμενη τελετή προς τιμή του νεκρού. Αυτό το πλήθος των κομπάρσων θα αποτελέσει σύμφωνα με τη σκηνοθεσία του έργου το πλήρωμα του караβιού που θα πάρει μέρος στην τελετή. Και μαζί με το Θεοκλύμενο εμφανίζεται και ο Μενέλαος, και μάλιστα με πολεμική πια περιβολή, αφού υποτίθεται ότι πηγαίνει να τιμήσει έναν νεκρό ήρωα, αλλά στην πραγματικότητα για να αναλάβει δράση. Η αντίθεση του «είναι» και του «φαίνεσθαι» που έχουμε επισημάνει τόσες φορές μέχρι τώρα φτάνει πλέον στο τελευταίο στάδιο πριν την άρση της, πριν διαφανεί ξεκάθαρα η αλήθεια.

Στο σύντομο διάλογο της Ελένης με το Θεοκλύμενο που ακολουθεί στους παρακάτω στίχους θα εμφανιστεί ένα πρόσκαιρο εμπόδιο στην εκτέλεση του σχεδίου, που όμως πολύ γρήγορα και με μεγάλη επινοητικότητα η Ελένη θα την αντιμετωπίσει με πλήρη αποτελεσματικότητα. Ο Θεοκλύμενος απευθύνει μια τελευταία έκκληση στην Ελένη να μείνει στη στεριά και να μην μπει στο πλοίο. Το δικαιολογεί αυτό με την επίκληση ενός ενδόμυχου φόβου του, μην τυχόν και η απελπισία για το «θάνατο του Μενελάου» οδηγήσει την πρωταγωνίστρια σε κάποιο απονενομημένο διάβημα! Οι θεατές για άλλη μια φορά αντιλαμβάνονται το μέγεθος της άγνοιας και της πλάνης του Αιγύπτιου βασιλιά, που τόσο μα τόσο μακριά βρίσκεται από την αλήθεια.

Η Ελένη με άφταστη εξυπνάδα, επινοητικότητα και τέχνη του λόγου παραμερίζει πολύ εύκολα το τελευταίο εμπόδιο. Εκμεταλλεύεται για μια ακόμη φορά το συνδυασμό της άγνοιας και του ερωτικού πάθους του Θεοκλύμενου, για να τον εξαπατήσει μέχρι τέλους και ολότελα αποκοιμισμένο να τον στείλει να ...προετοιμάζει το ...γλέντι του επικείμενου γάμου του, ενώ «το πουλί θα έχει πετάξει μακριά από το κλουβί του» και η ...νύφη θα είναι πλέον πολύ μακριά! Η Ελένη υποκρίνεται ότι είναι έτοιμη για τον ...καινούργιο της γάμο και ότι η απόδοση των επιτάφιων τιμών στο «νεκρό Μενέλαο» θα είναι η απόδειξη του ήθους που ταιριάζει σε μια μέλλουσα σύζυγο ενός τόσο σπουδαίου βασιλιά! Κάτι ακόμη σπουδαιότερο: πετυχαίνει τη διαταγή του βασιλιά για την άμεση απόδοση του πλοίου και την πιο επίσημη δέσμευση από πλευράς του Θεοκλύμενου ότι ο «Έλληνας ναύτης», δηλαδή ο Μενέλαος, θα είναι ο αρχηγός της αποστολής για την τιμητική τελετή και όλοι οι Αιγύπτιοι θα υπακούουν σ' αυτόν. Οι σχετικές εντολές του Θεοκλύμενου ηχούν κατηγορηματικά και δεν σηκώνουν αμφισβήτηση. Το κουβάρι του δόλου τον έχει πλέον δέσει από κάθε πλευρά

Και τέλος, κατορθώνει να κόψει κάθε προσδοκία του Θεοκλύμενου να ανέβει κι ο ίδιος στο πλοίο, στέλνοντάς τον στην ...προετοιμασία του γαμήλιου γλεντιού που τόσο αυτός επιθυμεί! Όλοι οι λόγοι της Ελένης στο επεισόδιο αυτό αντηχούν στ' αφτιά του Αιγύπτιου βασιλιά ως διαβεβαίωση ...πίστης κι αφοσίωσης και ως ...υπόσχεση μελλοντικής του ευτυχίας κοντά της! Όμως οι θεατές του έργου, που γνωρίζουν την αλήθεια νιώθουν σε κάθε φράση της πρωταγωνίστριας την πλήρη αμφισημία των λόγων της, που διατρέχουν ολόκληρο το επεισόδιο, και το πραγματικό τους νόημα. Το μόνο πρόσωπο στο οποίο δείχνει την αφοσίωση και την αγάπη της η Ελένη είναι μόνο ο Μενέλαος, και γι' αυτό το λόγο ό,τι ακούγεται είναι

συσσώρευση, αποκορύφωμα και ολοκλήρωση του φαινομένου της δραματικής ειρωνείας.

Το στοιχείο αυτό θεωρείται από πολλούς μελετητές στοιχείο κωμικό του έργου (θεωρούν αποκορύφωμα αυτής της κωμωδίας την ώρα που ο Θεοκλύμενος φεύγει για να ετοιμάσει το γάμο του!) Ταυτόχρονα, όσοι θεωρούν το έργο «ρομαντικό δράμα» επικαλούνται από το τέταρτο αυτό επεισόδιο την ανησυχία του Θεοκλύμενου για την Ελένη που τόσο ποθεί, αλλά και τα πλάνα λόγια «αγάπης κι αφοσίωσης» της πρωταγωνίστριας.

Τα συναισθήματα των θεατών είναι με το μέρος της Ελένης και του Μενέλαου, γιατί εκπροσωπούν το δίκιο. Στο σημείο αυτό πρέπει να επισημάνουμε ότι ιδιαίτερα για τους θεατές του έργου στην αρχαία Αθήνα, η αντιπάθεια για το Θεοκλύμενο και η αγαλλίαση για το πάθημά του επηρεάζεται σαφέστατα και από τις στερεότυπες αντιλήψεις των αρχαίων Ελλήνων για την «υπεροχή» τους έναντι των «βαρβάρων». Πάνω στο στερεότυπο αυτό, άλλωστε ο Ευριπίδης πλέκει το σενάριο του έργου του.

Το επεισόδιο, ευθύς μετά την απομάκρυνση από τη σκηνή του Θεοκλύμενου, κλείνει με την τελική προσευχή-επίκληση του Μενέλαου στο Δία, να δώσει τη βοήθειά του στο δύσκολο τελικό εγχείρημα της σωτηρίας που τώρα αρχίζει. Στηρίζει τη θερμή αυτή έκκλησή του στον « σοφό πατέρα των θεών και των ανθρώπων» και στους άλλους θεούς με την αναφορά των αμέτρητων μέχρι τώρα συμφορών του, για τις οποίες η ευθύνη ανήκει στους θεούς. Με την προσευχή αυτή, ο Μενέλαος και η Ελένη αποχωρούν από τη σκηνή και, σύμφωνα με τη θεατρική συμβατικότητα του αθηναϊκού θεάτρου, αποχωρούν από το δεξιό διάδρομο(δεξιά «πάροδο») που οδηγεί στο λιμάνι. Στη σκηνή απομένει μόνος ο Χορός, για το τελευταίο Στάσιμο, πριν από την Έξοδο του έργου.

